

Cockerell'in mektubu

Ali Riza Esin, 5 Temmuz 2022

Félix Marie Charles Texier (1862)

1817'de İngiliz gezginlerin *Doğu*'ya yaptıkları yolculuklardan edindikleri izlenimlerden seçilen içerikle bir derleme kitap yayınlandı. Editörü Robert Walpole'du. Bu, kısaca *Walpole's Turkey* (Walpole'ün Türkiye'si) olarak bilinen bir kitaptır.¹ Bir yıl sonra ikinci sürümü ve yaklaşık iki yıl sonra, kitaplara gösterilen ilgiden dolayı farklı bir isimle bir devam kitabı yayınlanır.² Bu üçüncü kitabın *Yunan Yazıtları* bölümünde bir mektup ve çizimler yer almaktadır. Bu mektup, daha sonra Likya alfabesi olarak anılacak olan yazıların karakter çizimlerini gösteren ilk yayın olması nedeniyle tarihi öneme sahip Charles Robert Cockerell'in mektubudur.³

“Ekli tabloya işlenmiş yazıtlarla ilgili” diye başlar ve mektup kurgusunu koruyarak devam eder. Metnin tamamı:

Cockerell Bey'den mektup

“Sayın Beyefendi, 8, Old Burlington cad., 17 Haziran 1819.

1812’de o kıyılarda yaptığım gezi sırasında Likya’dan alınmış dört yazıtı size göndermekten zevk duyarım; yazıldıkları karakter Telmessus ve Myra’da da bulunmaktadır.

1 numara, ovanın en ucundaki Finike kasabası yakınlarında⁴ kopyalanmıştır ve sonundaki Yunancayla öne çıkmaktadır: yazılı olduğu mermer anıt, yaklaşık 5,5 metre yüksekliğinde ve oldukça zarif bir mimariye sahip ; işçiliğinin Atina’dakilerin en iyisinden aşağı kalır yanı yok. Üst ve alt bölmelerin içi ölü alacak ebatlarda; ancak her ikisi de uzun zaman önce yağmalanmış durumda.

2. ve 3. numaralar, Dolichisté’nin (Kekova Adası) karşı kıyısında bulunmuştur; bir kaya yüzeyine hayli düzgün oyulmuşlardır ve oyma odaların her birinde altı lahit vardır; alınlık çıkıntısı, o ılıman iklim şartlarında yazıtların tamamını ve hatta karakterlerin içine boyanan kırmızı rengi dahi korumuştur.

No. 4, aynı türden bir mezarda bulundu, ancak ek olarak frizinde, yaklaşık on beş santim yüksekliğindeki on figürden oluşan, kabartma ve iyi durumda bir νεκρόδειπνο (cenaze yemeği)⁵ sahnesi var.

Bu anıtlarda bulunan tüm heykellerin belli ki Yunan elinden çıkma ve en saf sanat üslubunda olması dikkat çekicidir; Aslında, Etrüsk olarak bilinenden daha yumuşak olmakla birlikte yine de belirgin ve tarzın birçok özelliğini taşımaktadır.

Finike’de ayrıca, yanlarında, sağlam kayanın içinde, çok zarif tasarımlı ve gerçek insan boyunda, alçak kabartma figürleri olan çok güzel bir mezar bulunmaktadır; dördü bir yanda, ikisi diğer yanda olmak üzere mezara adak sunarlar. Kekova’nın batısında, daha az figürlü, ancak aynı güzellikte bir başkası daha var.

2 numaranın yan tarafındaki kabartma, sol elinde bir parça kumaş, belki de bir ağ tutan, altında bir keklik duran bir genci temsil eder: Muhtemelen Kekova’yı bu av türlerinde şu anda olduğundan daha bereketli bulan eski bir sporcunun anısına istendi; Meletius’un dediği gibi, yer modern ismini gerçekten de bundan alır.

Sert kayaya oyulmuş bu mezarların mimarisi, tüm Likya kıyılarında görülür ve bu ülkeye özgü görünmektedir; bazıları onları cenaze yakmakta kullanılan odun yığınları sanıyor; ancak bu hangi anlama gelirse gelsin, ahşap bir yapının taklidi oldukları açıktır; alınlık, çaprazlama dizilmiş çatı kirişleri üzerine yerleştirilmiş, yuvarlatılmış ve doğal görünümlü bir kirişten oluşur; ve çerçeveleme (teknik olarak adlandırılacağı gibi), oluşturulduğu, birbiri üzerine yarıya kadar kesilmiş ve uçları küt bırakılmış birbirine geçme parçaları gösterir; zemin veya eşik, bu amaç için işlenmiş tek parça gemi omurgası şeklindedir. Çeşitli mezarların çatılarında benzer nitelikte başka örnekler de vardır; Gotik sivri kemer şeklindedirler, yani; ters çevrilmiş bir tekne gibidirler.

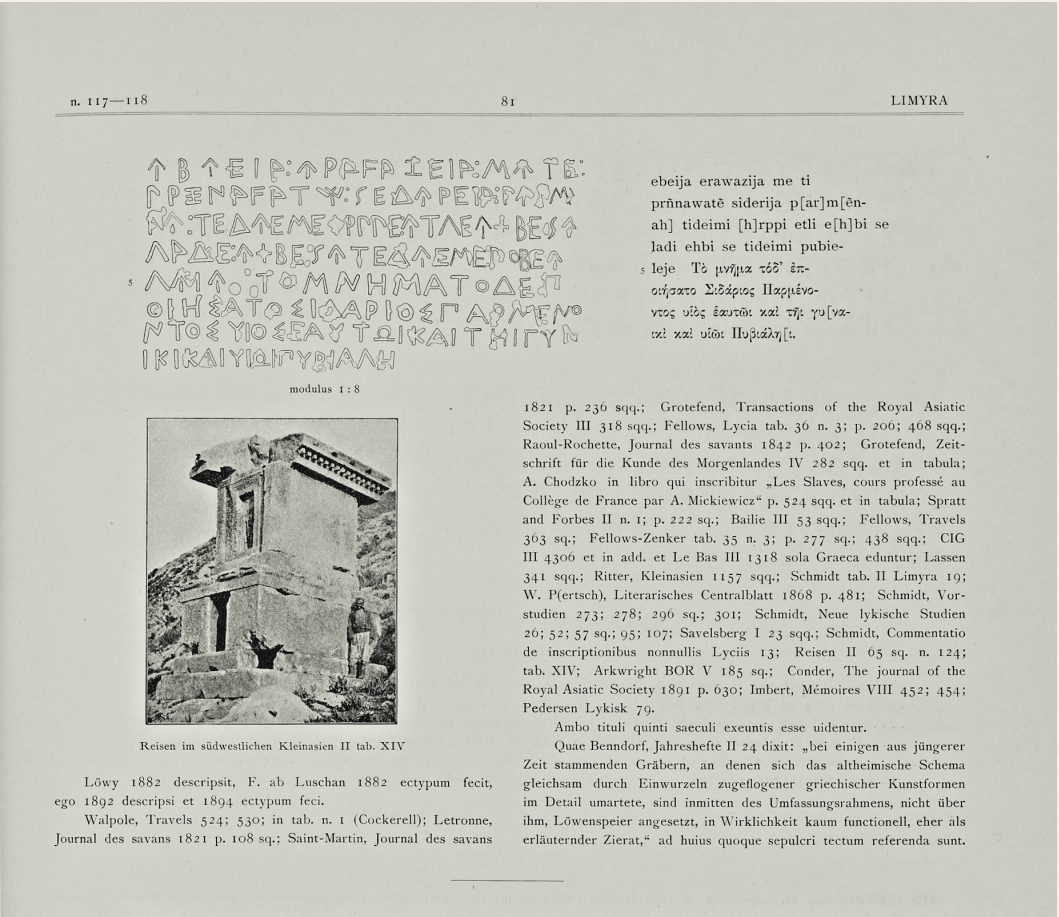
Kapılar paneller içindeydi ve bunlardan biri bir yuvadan geriye kaydırılarak açılıyordu; tüm bunların işçiliği oldukça mükemmel, vesaire, vesaire.

Saygılarımla,
C. R. Cockerell”

Charles Robert Cockerell, 1820. Kamu Mali.

Cockerell çizimlerinde bulunan yazıtlar yaklaşık 20 yıl sonra TL 66 (Cockerell 1), TL 67 (Cockerell 2), TL 117 (Cockerell 3), ve TL 123 (Cockerell 4) kodlarıyla numaralandırılmıştır.

Ernst Kalinka, 1901. Kamu Mali.

Matemin ilk evresi

Editör Walpole’un mektupla ilgili yazdıkları⁶ en az mektubun kendisi kadar ilginç ama tam ters yönde bir tarihi öneme sahiptir:

“Yazınsal hiçbir kaydı bulunmayan ve anıtlarından henüz birbiriyle karşılaştırma imkanı verecek yeterli sayıda yazıt elde edemediğimiz bir halkın birbirleri ve Yunanlılar arasında kullanılan karakterlerini deşifre etmeye veya açıklamaya çalışmak boş bir çaba olurdu.

Bu mezarlarda görünenlerin ikincisi (Yunanca) Asyalıların diliyle birleşmiş gibi görünmektedir.

İki halkın yakın çevresi iki deyişin birden kullanılmasına yol açmıştır; ve barbarlar⁷ (çünkü bu ülkenin sakinleri Yunanlılar

tarafından böyle adlandırılıyordu), mezarlarını oluştururken benimsedikleri üslup ve yapı tarzıyla, kendileri ve kendi aralarında kurulan koloniler arasında sürmesini bekledikleri ilişkiyi ortaya koyarlar.

Ancak bu temanın bir sonucu olarak Yunan dili bozuldu. İyonyalılar Anadolu'ya geldiklerinde Karyalılarla karışarak telaffuzlarını bozmuşlar; bazı kelimelerdeki hecelerin miktarını değiştirmişlerdir.

(...)

Bu ifadelerin tümünü kabul etsek de etmesek de, bunların Küçük Asya'nın bu kısmındaki insanlar arasında kullanılan dile göndermeler içerdiğini ve beklenebileceği gibi, bu ifadelerin, aralarında yer alan Yunanlıların telaffuzunun saflığını bozduğunu açıkça görüyoruz.”

Belki de “bir şeyin saflığı veya saf olmaması” tartışması işte böyle başladı ama anakronizm olmaksızın kesin olarak biliyoruz ki 19. ve 20. yüzyıllar temelde bu değerler, bunların türevleri ve kültürel çıktlarıyla şekillendi.

Myra mı Limyra mı?

“Çeşitli anıtlar buldum, hepsi aynı bilinmeyen karaktere sahip yazıtlar.” —C. H. Cockerell (1810, Finike)⁸

“Belirgin bir şekilde ilk olarak Sir Charles Fellows tarafından gündeme getirilmiş gibi görünen” (Conder 1891) Likçe yazısının deşifre edilmesine yönelik çalışmalar 19. yüzyılın sonlarından itibaren başlayacaktır. Grotefend, bulunan ilk örneklerden birinin çift dilli (Likçe ve Yunanca, *Inscriptio bilinguis*) bir yazıt olmasının kendisini cesaretlendirdiğini söyler.⁹ Makalesinde belirttiği üzere bu Cockerell'in “Finike yakınlarında” karşılaştığı yazıttır, ancak Grotefend, çalışmasında yazıtın bulunma yerini “*Finike kenti yakınlarında, antik Likya kenti Myra'nın kalıntıları arasında*” ifadesiyle verir. Yola çıkış noktası doğru, varış yeri hatalıdır.

Yapısöküm ile bunu belki yıkıcı olmadan öğretici olabilecek proto-modern bir hataya dönüştürebiliriz:

1. *Myra* ve *Limyra* isimleri günümüzde hâlâ karıştırılmaktadır.

2. O günlerde birçok eski yerleşim yerinin ismi bilinmiyordu ve isimlendirildiği halde yanlış olan yerler vardı.
3. Görünüşe göre gezginler yerlerin çoğundan o gün kullanılan yerel ismiyle bahsetmeyi tercih ediyordu.
4. İsim benzerliklerinin yanı sıra her iki yer de kuş uçuşu ile Finike'ye yakındır. Limyra daha yakındır.
5. Aziz Nikolaos nedeniyle Myra daha ünlüdür ve aynı nedenle akla daha yakındır (Davranışsal İktisat alanındaki Bilişsel Önyargılarda veya Sezgisel yanlışlıklarda ele alındığı şekliyle “akla yakın.”).
6. Daha sonra anlaşılacağı üzere Limyra, Likya tarihinde çok daha önemli bir yere sahip olmuş bir kentti.
7. Cockerell, “yazıldıkları karakter *Telmessus* ve *Myra*'da **da** bulunmaktadır” diyerek buluntularının bu yerlerden birinde *olmadığını* mektubunun daha en başında belirtmiştir.

Korpusa katkısı bulunanlardan Moriz Schmidt, 1868 yılında Grotefend'i hem Likçe alfabe tablosunun ilk sütununa hem de “*Her iki denemesi sayesinde ilk deşifreci olarak anılma onurunu hak ediyor*” diyerek Likçe dil çözümleme çalışmalarının en başına yerleştirir.¹⁰ Saint-Martin'in 1821 tarihli “M. Cockerell tarafından keşfedilen Likya yazıtları üzerine gözlemler” çalışmasını¹¹ geçerli bir başlangıç olarak görmez.

Bay Cockerell ise bu süre zarfında mimarlık kariyeri ile meşgul olduğundan, Likya ve Likçe'ye olan ilgi ve merakın bir daha gereksiz karşılanmaması için aradan yaklaşık iki on yıl geçmesi gerekecekti. Bu merak birikmesinin dışı vurumu o kadar yoğun olacaktır ki, artık sadece seyahatle yetinilmeyecek, gidilen yerlerdeki tarihi eserler kaldırılıp gemilere yüklenerек Londra'ya taşınacaktır.

Kalinka, *Tituli Asiae Minoris*'teki Cockerell ve Walpole referansları da bulunan önsöz notunda¹² kendisinin Likçe karakterleri ilk olarak bir J. Hammer çalışmasında, 1811'de gördüğünden bahseder; ancak o çalışmadaki materyallerin hiçbirinde Likçe yazı görünmediği gibi, onun not ettiği ve yazarının da kitabın sonunda “Çözümlemeyen alfabe yazılarıyla yedi yazıt” başlığı altına aldığı tablolardaki karakterlerin önemli bölümü, Likçe harflere çok az benzemektedir — bazıları Karca harf biçimlerine daha

çok benzemektedir, diğerleri ise ya doğru kopyalanmamışlar ya da doğru basılmamışlardır.¹³

Charles Fellows’un ikinci gezi kitabının eklerinden biri olan Daniel Sharp mektubunda da benzer bir noktaya değinilmiştir. Likya yazısının ilk nerede ve kimden görüldüğü hakkında:

“*Bay Cockerell tarafından kopyalanan ve ‘Mr. Walpole’s Travels’in ekinde yayınlanan yazıtlar, Likya dilindeki Avrupa’da bilinen ilk yazıtlardır.*”¹⁴

Fellows, bu kitaptan bir yıl sonra Xanthos Steli'nden bahsederken Walpole'un tam tersine şunları yazacaktı:

“*Bu anıta duyulan ilgi beni bu levhaları işlemeye sevk ediyor ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerindeki bilginlerin eski Likyalıların dilini deşifre etme çabalarına yardımcı olurlarsa bu benim için büyük bir memnuniyet olacaktır.*” (Fellows 1842, *The Inscribed Monument at Xanthus.*)

-
- ¹ Walpole, Robert (Ed.); Dr. Sibthorp, Dr. Hunt, Dr. Hume and other travellers (1818). *Memoirs relating to European and Asiatic Turkey, and other Countries of the East*. Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, London
 - ² Walpole, Robert (Ed.); Browne, William George; Dr. Sibthorp; Col. Leake; and other travellers (1820). *Travels in Various Countries of the East; Being a Continuation of Memoirs Relating to European and Asiatic Turkey, &c.* pp.524–525(526). Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, London.
 - ³ Conder, C. R. (1891). XVI. -The Lycian Language. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 23, pp.607-686
 - ⁴ Limyra’da. Bkz. “Myra mı Limyra mı?” başlığı
 - ⁵ Kelimenin “νεκρόδειπνο” olması gerektiği yorumuyla çevrilmiştir.
 - ⁶ A.G.E., s. 529
 - ⁷ Kitap dipnotunda “Barbarlar” ifadesinin Arrian’a atıfla kullanıldığı belirtilmektedir. Tarihçi Strabon’un da aynı ifadeyi dille ilişkisini açıklayarak Karyalılar için kullandığı bilinmektedir.
 - ⁸ Cockerell, Charles Robert (1903). *Travels in southern Europe and the Levant, 1810-1817*. The journal of C.R. Cockerell (Samuel Pepys Cockerell, Ed.). p.168. Longmans, Green and Co., London. (Önsözden alıntı: “*Aşağıdaki yolculukları anlatırken mümkün olduğunca babamın kendi sözlerini kullandım; ama yazı yazmayı sevmeyen ve yazma yeteneği olmayan yirmi iki yaşındaki bir gencin mektupları ve notları doğal olarak çok fazla düzeltme gerektiriyor.*”)
 - ⁹ Grotefend, Georg Friedrich (1833). Remarks on Some Inscriptions Found in Lycia and Phrygia. *Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1833, Vol. 3, No. 2, pp.317-331
 - ¹⁰ Schmidt, Moriz (1868). The Lycian Inscriptions; After the Accurate Copies of The Late

-
- Augustus Schoenborn. Jena Mauke’s Verlag, Berlin.
 - ¹¹ Saint-Martin (1821). Observations sur les inscriptions lyciennes découvertes par M. Cockerell. *Journal des Savans* (Avril).
 - ¹² Kalinka, Ernestus (1901). *Tituli Asiae Minoris*; Collecti et editi auspiciis, Caesareae Academiae Litterarum Vindobonensis; Volumen I, Tituli Lyciae, Lingua Lycia Conscripti (I. DE STUDIIS LYCIIS). OAW.
 - ¹³ Hammer, Joseph von (1811). *Topographische Ansichten gesammelt auf einer Reise in die Levante; mit Kupfern und Karten*. Schaumburg, Wien.
 - ¹⁴ Fellows, Charles (1841). *An account of discoveries in Lycia, being a journal kept during a second excursion in Asia Minor*. (P427. Appendix B. A communication to the author from Daniel Sharpe, ESQ., on the Lycian Inscriptions. February 24, 1841). J. Murray, London.